

„A hagyomány állandóan változik...”

Születésnap beszélgetés a 80 éves Krupa Andrással

A Békéscsabán működő szlovák kutatóintézet október elején tudományos konferenciával köszöntötte Krupa András néprajzkutatót, így emlékezve meg alapító tagja nyolcvanadik születésnapjáról. A csanádalberti születésű tudós a magyarországi szlovákság népi kultúrájának jeles kutatója. Az Országos Szlovák Önkormányzat Kutatóintézetének létrehozásában a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége Néprajzi-Honismereti Szekciója alapító elnökeként vett részt. Kandidátusi értekezését a délkelet-magyarországi szlovákok hiedelemvilágáról írta. Számos kötetben örökítette meg és dolgozta fel a hazai szlovákság népmeséit, humorát s népi kultúrája egyéb alkotóelemeit. 1961-től csaknem harminc éven keresztül volt a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) Békés megyei elnöksége tagja, a Békési Élet című folyóirat alapító szerkesztője, majd főszerkesztője. A Szlovák Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagjává választották, s munkásságát számos kitüntetéssel – köztük a Pro Ethnographia Minoritatum, a Kisebbségéért, valamint a Csabai Szlovákokért díjjal – ismerték el.

A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban beszélgettünk.

A Szlovák Kutatóintézet felvételei

– Amikor az interjúra készültem, azon gondolkodtam, hogy pályám során milyen sokszor találkoztam Bandi báccsival. Az első hely, ahol összefuthattunk, az a TIT volt, ahol abban az időben Békés megyei titkárként tevékenykedett. A Társulat a 70-es évek végén, a 80-as évek elején jelentős szerepet játszott a város szellemi és kulturális életében. Gimnazistaként több előadáson is részt vettünk. Bandi bácsi, hogyan emlékszik erre az időszakra?

– Azt lehet mondani, hogy ez a tudományos ismeretterjesztés hőskora volt. Akkoriban kezdett elterjedni a televízió, amely azután elvonta a tudományos ismeretterjesztéstől az embereket. Korábban azonban olyan nagyszerű előadásaink voltak, hogy gyakran nem fértek el az emberek a teremben. Én magam azért vállaltam ezt a munkát, mert hittem abban, hogy ha a tudományt magukévá teszik az emberek, akkor gazdagabbak lesznek, szélesebb lesz a látóköriük. Eppen ezért minden helységben, ahol csak lehetett, igyekeztünk létrehozni értelmiségi csoportokat. Személyes találkozóink alkalmával arra ösztökéltem őket, hogy adják át a tudásukat, mert az szellemileg jobba teszi az embereket. Persze ilyen felvilágosodás-kori eszmékkel a XX. században nem nagyon lehetett érvényesülni, de mégis, úgy éreztem, hogy sok mindenben eredményt értünk el, s ennek köszönhetően országosan mindig a harmadik-ötödik helyen emlegettek minket.

– Voltak olyan programok, előadások, amelyekről úgy gondolja, hogy különösen jól sikerültek?

– Talán egyet emelnék ki, s ez a magyar nyelv hete, amit mi az anyanyelv hetévé tettünk. Minden Békés megyében élő nemzetiség számára anyanyelvén tartottunk előadásokat. Akkor mozgósítottam például a szlovák iskola tanárait: Naša materčina – Édes anyanyelvünk vagy más címmel tartott elő-

adást például Chlebniczki János, Uhrin Erzsébet és többen is. A másik nagyon izgalmas téma az erkölcsi nevelés kérdése volt. Vésztőn például hangszórót kellett felszerelni, olyan sokan voltak egy erről szóló előadáson.

– Ezek szerint a rendezvényeknek tömeges látogatottságuk volt...

– Hogyne! A hatvanas-hetvenes években nagy volt az érdeklődés. Két dolgot említenék még. Az egyik az Értelmiségi klub, aminek a neve tudatos választás volt a részünkről. Egyszer egy vajdasági néprajzkutató vendégünk azt mondta, hogy náluk – pedig mi azt hittük, hogy Jugoszláviában azért valamivel szabadabb az élet –, ilyen szót, hogy „értelmiségi” nem lehetne használni. Mi meg kiírtuk nagy betűkkel, és meghívtuk az ország legjobb szakembereit. Meghívtuk a Magyar Tudományos Akadémia főtákarát, elnökhelyettesét, de különösen a természettudományi területet mozgósítottuk. Jöttek filozófusok, nemzetközi szakemberek, újságírók is, például Pálffy József, a Magyarország című hetilap főszerkesztője. Elsősorban történészek voltak az előadók, és – mivel én magam a szlovákok néprajzával foglalkoztam – nagyon sok szlovák témát dolgoztunk fel. De nem csak szlovákok! Igyekeztünk néprajzi vagy történeti vonatkozásban a németeket és a románokat is megszólaltatni. Sikerült egy olyan folyóiratot is indítanunk, mint a Békési Élet. A csak egyetlen számot megélt Viharsarki Élet megszűntét követően kidolgoztam a Békési Élet tematikáját, rovat-szerkezetét (tanulmányok, szemle, dokumentumok stb.), amelyet magam terjesztettem elő a megyei tanácsnak. A testület elfogadta koncepciót: először évi három szám jelent meg, majd huszonöt évig negyedévenként adtuk ki a lapot. Ez volt a megye

leghosszabb ideig megjelenő folyóirata. Mi volt a lényege? Hogy azokat szólaltattuk meg, akik Békés megyéhez kötődtek: itt éltek, a megyéből elszármaztak vagy a megyéről írtak. Az egyik kőolajbányász főmérnök például a megye területén feltételezett gáz- és olajtartalékokról írt.

– A TIT-ből hogyan vezetett az út a nemzetközi néprajzi konferenciákig vagy a szlovák néprajzi kutatótáborokba, ahol én magam is többször találkoztam Bandi bácsival?

– Úgy, hogy a Békési Életben én is közreadtam tanulmányokat. Először saját szülőfalumból dolgoztam fel témákat, majd megjelent egy könyvem, a *Jeles napok Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál*. Erre országosan is fölfigyeltek, majd felkértek, vállaljam el a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége Honismereti-Néprajzi Szekciója vezetését. Annak elnökeként már a kezdeteknél felvettem, hogy azokat az amatőr kutatókat, akik nemzetiségünk problémáival foglalkoznak – legyen az helytörténet, néprajz vagy népművészet –, valamilyen formában tovább kellene képeznünk. Akkor született meg a néprajzi táborok szervezésének gondolata. Ehhez nagy segítséget nyújtott a *Magyar Néprajzi Társaság*, személy szerint Balassa Iván és a szlovák tárgyú kutatásokat végző Manga János, valamint Eperjessy Ernő, aki akkor került a minisztériumba és a horvátokkal foglalkozott. Így aztán megterveztük a *Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségi Konferenciát*. Miután én már a honismereti szekció elnöke voltam, rám bízta a szervezést. Azt mondtam, Békéscsaba meg tudja rendezni. Megkerestem a megyei vezetést. Boldogok voltak, hogy a megyeszékhely egy nemzetközi esemény színtere lesz. Először öt-, később háromévenként tartottuk meg ezeket a nagyszerű konferenciákat, amelyekre húsz országból érkeztek nemzetiségkutatók.

– Melyik időszak volt ez?

– 1975-től egészen a 90-es évek elejéig. A rendszerváltozás után még megtartottuk, aztán nyugdíjba vonultam és átvette a múzeum (a Békés megyei Munkácsy Mihály Múzeum – a szerző megjegyzése). Az akkori igazgatója, Grin Igor és a jelenlegi igazgató, Andó György is bekapcsolódott, de aztán valahogy mégis elhalt a rendezvény. Minden ilyen nagy sorozatnak vége szakad egyszer...

– A szlovák kutatóintézet és annak néprajzi kutatótáborra hogyan kapcsolódott mindehhez?

– A szlovák kutatóintézetben alapító tag voltam. Három alapító volt: Gyivicsán Anna, hosszú évekig az intézet igazgatója, Chlebniczki János, aki tudományos titkárként tevékenykedett, meg én. Az intézet ötlete Sipiczki Mátyástól (békéscsabai születésű genetika professzor – a szerző megjegyzése), a szlovák kutatóintézet tudományos tanácsának jelenlegi elnökétől, és néhai István Annától ered. Gyivicsán Anna fölkarolta az elgondolásukat, és mivel a honismereti szekció elnöke voltam, természetesen bekap-

csolódtam az intézet alapításába: először társadalmi megbízatásban, majd munkatársként vállaltam részt a tevékenységéből.

– Hogyan született az a mesegyűjtemény, amelyet Bandi bácsi szülőfalujában, Csanádalbertin gyűjtött össze, vagy a nagybánhegyesi Zsofka néni meséi, a népi humor és a gyermekjátékok gyűjteménye? A mindennapi munka részeként, vagy – ahogy ma mondanánk – projektek voltak?

– Az alberti népmese-gyűjteményem első éves egyetemista koromban született. Nyelvész tanárunk ösztönözte, hogy gyűjtsünk népi anyagot. Először a rokonság, aztán a szomszédok körében kezdtem kutatni, és végül szépszámú népmese jött össze. Aztán még fel is olvastam, és CD-n is megjelent. Elsősorban a szokások, a hiedelmek érdekelték, de komplex kutató vagyok. Tehát, ha egy ember elkezdett mesélni és azt mondta, hogy most elénekelek egy népdalt, akkor nem hallgattam el azzal, hogy „na, de hát akkor, mi volt a boszorkányokkal?”, hanem hagytam. Ha egy viccet akart mondani, azt is meghallgattam. Így aztán a maga sokrétűségében tárult fel szlovákjaink népi kultúrája (néha ugyan a magyarral keveredve, de az nem baj). Nagyon szívesen mondtak közmondásokat, szólásokat, amelyeket fölvettem, de számomra a vezérelvet mindig a hiedelmek alkották. Később ebből a témából, a délkelet-magyarországi szlovákok hiedelemvilágából kandidáltam...

– Igen, a következő alkalom, amikor személyes kapcsolatba kerültünk, Ipolyi Arnold Magyar mitológiájával állt összefüggésben...

– Ő a magyar mitológiát írta meg, de nem a mai értelemben, hanem a XIX. század végi magyar politikusok értelmezése szerint. Tehát úgy, hogy magyarnak azt tekintette, aki a Kárpát-medencében él, az úgynevezett történelmi Magyarország lakosa. Ha valaki szlovák volt, az szlovák anyanyelvű magyar állampolgárnak számított. Nagyon szép anyagot gyűjtött össze például Jánošíkról (szlovák betyár – a szerző megjegyzése), meg talán első ízben közölt szlovákul feketevasárnapi, illetve virágvasárnapi mondókákat. Én tehát elővettem a Mitológiáját és megírtam a tanulmányomat annak szlovák vonatkozásairól, ami megjelent az Ethnographiában. Aztán közreadtam szlovákul is, mert fontosnak tartottam, hogy a szlovák szakemberekhez is eljusson.

– Milyenek voltak a reakciók a szlovák kutatók részéről?

– Érkeztek visszajelzések tőlük a hiedelemvilágról írt könyvemre, de együtt is dolgoztunk, és dolgozunk a mai napig. Most is itt volt például Eva Krekovičová, a Szlovák Tudományos Akadémia népzene-kutatója, hiszen népdalokat is gyűjtöttem. A Zeneakadémián találtam aztán olyan szakembert, aki bartóki szellemben feldolgozta azokat nekem. Krekovičová, aki a magyarországi szlovákok népdalaival is foglalkozott, gratulált hozzám, s azt mondta,

A köszöntő
ünnepség és
a konferencia
résztevői

hogy ez egy nagyon jó és sokoldalú könyv. Hívtak, így rendszeresen jártam előadásokat tartani a Szlovák Néprajzi Társaság közgyűléseire vagy konferenciáira. Ugyanakkor volt egy igen kiváló néprajzkutató, aki már Magyarországon is kiemelkedő szerepet töltött be, *Márkus Mihály/Michal Markuš*. Ő írta meg a *Bokortanyák népe* című munkát a tirpákokról, a nyíregyházi szlovákokról, amely a téma máig legmodernebb feldolgozása. Éppen most hívtam fel a figyelmet arra, hogy szlovákul még nem jelent meg.

– *Tudni kell, hogy Márkus Mihály a II. világháborút követő lakosságcsere során települt át Szlovákiába.*

– Áttelepülése után szükség volt Szlovákiában ilyen szakemberekre. Az volt a pechje – ezt én mondom, szubjektív megjegyzésként –, hogy Kassára települt és nem a szlovák fővárosba. Hiába járt eleinte – mivel autót nem vezetett – még repülővel is Pozsonyba. Fiatalabb korában jelentősen hozzájárult az ottani muzeológia fejlesztéséhez, hiszen áttelepülése előtt Magyarországon a Néprajzi Múzeumban dolgozott. Baráti kapcsolatba kerültem vele, figyelemmel kísérte a munkámat. Levezésünk során így ismerkedtem meg Ján *Mjartan* szlovák néprajzkutatóval, a modern néprajztudomány megteremtőjével is. Jó személyes szakmai kapcsolataim voltak tehát, de a nemzetközi néprajzi konferencia tette lehetővé, hogy a szlovák néprajzos szakemberek krémje el tudjon ide jönni. Megismerkedtek nemcsak a mi szlovákjaink népi kultúrájának különböző területeivel, hanem hozták a saját tudományos kutatásaikat is, és ezzel gazdagítottak minket.

– *Bandi bácsi elsősorban a dél-alföldi szlovákság népi kultúrájával, hiedelemvilágával foglalkozott, ám olvastam több írását a nagylaki (romániai) szlovákokról is. De hogyan került Pilisszentlászlóra? Mi újat tud mondani a*

néprajz terén Krupa Andrásnak ennyi év után Pilisszentlászló? Emlékszem ugyanis, hogy a Ludové novinyban néhány éve ebben a témában publikált.

– Elsősorban az életükre voltam kíváncsi. Engem egyébként is érdekelték a nők, az emberek élettörténetei a saját elmondásukban. Több ilyen témájú tanulmányom is megjelent. Ez már akkor kezdődött, amikor megismertem *Zsofka* nénit, *Farkas* Andrásné *Nagybánhegyesen*. Két könyvem is megjelent a meséiből, és leírta az életrajzát is. A szlovák néprajzi táborok során elsősorban ezeket a témákat kutattam, meg arra is kíváncsi voltam – mint legutóbb *Vanyarcon* is –, hogy milyen változások vannak a kultúrában. Hogy például milyen karácsonyi énekek maradtak meg, s milyen a mai fiatalok viszonya a hagyományokhoz? Azt mondják, a hagyomány állandóság, miközben a hagyomány állandóan változik. Ez a mi életünkben, tehát a szlovákság életében is egy nagyon fontos téma.

– *Mi az, amit a XXI. században lehet még kutatni? Persze, ha úgy értelmezzük a hagyományt, hogy az egy állandóan változó valami, akkor bizonyára van mit, de mi az, amit Bandi bácsi érdemesnek tart a tudományos vizsgálódásra?*

– Elsősorban az életmód változásait lehet kutatni, illetve a nyelvváltást. Azt, hogy annak során mit mentettek át az új nyelvükbe, a magyarba. Nagyon érdekes terület a gasztronómia, ott nagyon jól megmaradnak a kifejezések. Van ennek egy bizonyos divatja is (jó értelemben mondom), hiszen vannak például gasztronómiai napok. Legutóbb a szülőfalumban volt pörköltfőző verseny, és nagyra értékelem a vanyarci haluskafőző fesztivált is. Tudni kell, hogy ez egy kis nógrádi falu, ahol az egész lakosság benne van a megvalósításban, tehát egy új szokásról, egy új hagyomány megteremtéséről szól. Ezeket

lehet rögzíteni... Meg az elmúlt dolgok feletti fájdalmat. Vanyarcon például megszűnt a szőlőtermesztés és ezzel a szőlőkultúra, amit nagy fájdalommal mondtak el. A kultúra változásait, a mai érzelmeket is lehet kutatni, ami a népi gondolkodás tükrképének is tekinthető.

– *Milyen szerepiük lehet az újonnan születő hagyományoknak abban, hogy egy-egy közösség újrafogalmazza a maga identitását?*

– Nagyon nehéz probléma ez, hiszen korábban egységes etnikai közösséget alkottak a szlovákok. A szlovák identitás az áttelepítés után is nagyon sokáig megmaradt minden településen, még akkor is, ha kisebbségben voltak. Az országon belüli lakosságvándorlás miatt is felgyorsult a nyelv- és identitásváltás. A hetvenes években, ha Pesten jártam, azt mondták, hogy Csabán még szlovákul beszélnek. Így volt. Ha felszálltam a buszra, szlovákul beszéltek egymás között az emberek. Ma már nincs így. Mit lehet tenni? Egyrészt az iskola nagyon fontos. Nemrégiben *Baján* tartottam előadást a család szerepéről a nyelv megtartásában. Ha három nemzedék él együtt, akkor az idősebbek tudnak hatni a fiatalabbakra, ami azonban nálunk, sajnos már nem jellemző, és így gyakran elvész a nyelv és az identitás is. Fontos lenne, hogy az iskolákban – és itt nem csak a szlovák iskolára, hanem a többire is gondolok – helytörténetet tanítsanak, úgy, mint régen. A szülőfalumban annak idején például megtanultuk, mi a település címere, miért van abban a címerben dohány, és így kialakult egy lokálpatrióta érzelmi kapcsolat. Nagyon jó lenne ez ma is, de amikor néztem a tananyagot, legalábbis az unokáimnál, nagyon kevés nyomát találtam a szülő-

föld megismerésének. Ezt a tudatot kellene erősíteni, és akkor – ha a nyelv nem is, hiszen az amerikai magyarok sem őrzik meg a nyelvüket – a származástudat, a kulturális identitás megőrizhető. Ebben fontos szerepe van a gasztronómiának is. A kolbászfesztiválon valaki megjegyezte nekem, hogy hiszen ez csabai tót hagyomány volt. Bonyolult kérdés ez, de szerintem megoldható, ha a szülők is akarják, hogy legalább a tudatukat őrizzék meg a gyerekek. Nem lehet elvárni a mai nemzedéktől, hogy az anyanyelvén beszéljen, mert ez az anyanyelv mégiscsak csoka, nyelvjárásos anyanyelv, melyet nagyon nehéz megtartani. A szlovák irodalmi művek magyar fordításainak kézbe adásával, a gyerekek Szlovákiába utaztatásával sokoldalúan lehetne ebbe az irányba hatni. Ez azonban törődést és a pedagógusok számára sokszor többletmunkát jelent. Itt Csabán szívesen járnak az iskolások a szlovák házba, s úgy halom Tótkomlóson is. A magyar iskolákban is lehetne önkéntes alapon szlovákot tanítani. Csabán például valamikor több iskolában és az óvodákban is folyt szlovákoktatás. A fiam az óvodában tanult szlovákul, de a lányom már nem, emiatt nincs is szlovák származástudata. A tévé helyét is átveszi lassan az internet, a facebook és egyéb új eszközök, amelyek szintén felhasználhatók lennének ilyen célra. A szlovák önkormányzat vagy a szövetség is helyezhetne el ilyen jellegű tartalmakat ott. Úgy vélem, ha a család akarata megvan, meghosszabbítható nemcsak a nyelv, hanem a származástudat túlélése is.

– *Köszönöm szépen a beszélgetést és jó egészséget kívánok!*

Racskó Erzsébet

Mandátumátadás

A Nemzeti Közszerződési Egyetem Ludovika Főépületében Pálffy Ilona, a Nemzetiségi Választási Iroda elnöke adta át október 28-án az országos önkormányzatok megválasztott tagjainak mandátumukat. Képeinken a bolgár, a lengyel, a német, a ruszin és a horvát országos önkormányzatok tagjai.

Bajtai László felvételei

